

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

01/03/2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

29/06/2021

Dr. Öğr. Üyesi Bekir GÜNDOĞMUŞ
Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
bgundogmus@bandirma.edu.tr

M. DUVERGER'İN PARTİ İTTİFAKLARI TEORİSİ IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE CUMHUR VE MİLLET İTTİFAKINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Öz

Çok partili hayatın başlangıcından itibaren her ne kadar çok sayıda parti ittifakı örneklerine rastlanıyor olsa da, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişe kadar Türkiye'de parti ittifakı konusu seçim süreci dışında gündemde kalmayı başaramamıştır. Ne var ki, yeni sistemin parti ittifaklarını tercihten ötede zorunlu kılıyor oluşu parti ittifaklarını siyasal tartışmaların odağına yerleştirmiştir. Dahası ittifakların seçim ile sınırlı olmayan bir ilişkiyi zorunlu kılması siyasal partiler arasındaki etkileşimi de farklı bir mecraaya yönlendirmektedir. Türkiye'de Cumhuriyet ve Millet ittifakı şeklinde oluşan ve 2018 yılından beri devam eden ikili ittifak sistemi bu anlamda önemli veriler sunmaktadır. Cumhuriyet ve Millet ittifakının analizini M. Duverger'in parti ittifakı teorileri ışığında ele alan çalışmada partilerin niçin ve nasıl ittifak yaptığı hususu nitel araştırma yöntemiyle ele alınmıştır. Bu kapsamda Türkiye'de partilerin sayısı, ulusal gelenek ve tarihsel koşullar ile seçim sisteminin ittifakların kurulmasına imkan tanıdığı, özellikle seçim sisteminin parti ittifaklarını bir zorunluluk haline getirdiği ve ittifakların kurulma sürecinde kullanılan yöntemlerin yatay ittifak niteliği taşıdığı, gelecek senaryoları bakımından ikili ittifak sisteminde ittifakların yön değiştirmesinin ve hatta üçüncü bir merkez ittifakın kurulmasının mümkün olabileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçim İşbirliği, Parti İttifakı, Cumhuriyet İttifakı, Millet İttifakı, Koalisyon.

AN EVALUATION ON CUMHUR ALLIANCE AND MİLLET ALLIANCE IN TURKEY IN THE CONTEXT OF M. DUVERGER'S POLITICAL PARTY ALLIANCES THEORY

Abstract

Although the alliance of parties are found numerous examples from beginning of the multiparty political life, the election party alliances has failed to stay in Turkish politic agenda until the transition process to presidential system. However, the fact that the new system should have party alliances not only choice but necessitates is placed party alliances at the center of political discussions. Moreover, the fact that alliances require a relationship that is not limited to elections directs the interaction between political parties to a different medium. Cumhuriyet and Millet alliance which formed and ongoing bilateral alliance system in Turkey since 2018 offers important data in this regard. In the study, which deals with the analysis of the Cumhuriyet and the Millet alliance in the light of M. Duverger's party alliance theories, the issue of why and how the parties made an alliance was discussed with the qualitative research method. In this context, the number of parties in Turkey allows national traditions and historical conditions of the establishment of an alliance with the electoral system, in particular, the electoral system makes party alliances a necessity, and the methods used in the establishment of alliances have the characteristics of horizontal alliances in terms of future scenarios, it has been concluded that alliances can change direction in the bilateral alliance system and even establish a third central alliance.

Keywords: Election Pact, Party Alliance, Cumhuriyet Alliance, Millet Alliance, Coalition.

Giriş

*“Gerçekte her ittifak eşitsizdir;
tek üzerinde durulacak nokta,
eşitsizliğin derecesidir.”*

(Maurice Duverger,1974:441)

Temsili demokrasi anlayışının kurumsal gerekliliği bakımından aracı rolünü üstlenen siyasi partiler yönetilenlerin talep ve beklentilerini yönetim kademesine taşıdığı sürece varlığını sürdürebilmektedir. Bunu sağlamanın yolu ise belirli periyotlarla yapılan yerel ve merkezi yönetim seçimlerinde seçmenlerin belirli bir kesiminin ya da çoğunluğunun onayını almaktan geçmektedir. Bu durumun aynı zamanda yönetilenlerin yönetim sürecine temsilcileri aracılığıyla katılarak “nesne olmaktan özne olmaya” geçmesine de imkan verdiği iddia edilmektedir. Her ne kadar bu iddiayı çürütecek argümanlar öne sürülebilir olsa da, en azından somut olarak “halkın kendi kendini yönetmesi” durumu “genel ve eşit oy hakkı”nın tanınması nedeniyle görünürleşmiş durumdadır.

Bununla birlikte bilim ve sanayide yaşanan gelişmelerin ardından görülen hızlı nüfus artışı ve kentleşme süreçleri doğrudan demokrasinin pratize imkanını ortadan kaldırdığından temsili demokrasi anlayışı öne çıkmıştır. Bugün birçok yönüyle eleştirilerin hedefinde olan temsili demokrasi, temsilde adaletin sağlanması anlamında esasında görece kolaylık sağlamaktadır. Aynı ülkede yaşayan farklı toplum kesimleri talep ve beklentilerini kendi seçtikleri temsilciler aracılığıyla gündeme getirme, ülke gündeminde yer edinme imkanından istifade etmede istekli olmaktadır. Ne var ki, yürütmede istikrar konusu siyasetin önemli bir sorunsalıdır. Az sayıda temsilciye sahip çok sayıda siyasi partinin egemen olduğu bir parlamentoda herhangi bir konuda hızlı karar alma zorluğundan istikrarlı hükümet kurma ya da kurulan hükümeti devam ettirebilme güçlüğüne kadar çok sayıda sorun pratiği tecrübe edilmiştir. Temsilde adalet-yürütmede istikrar dikotomisi karar alıcıları alternatif seçim sistemlerine, siyasal denklem arayışlarına yöneltmektedir. Parti ittifakları konusu da esasında tam anlamıyla böyle bir niteliği haizdir.

Türk siyasal hayatında çok partili yaşama geçişle birlikte partiler arasında dönemsel olarak çeşitli iş birliği arayışlarının da başladığı bilinmektedir. Seçimlere yönelik yürürlükteki yasal düzenlemelere göre konumlanan bu iş birliği arayışları demokratik mücadele açısından doğal karşılanabilecek bir nitelik arz etmektedir. Seçim sistemleri, ulusal gelenekler, siyasi partilerin sayısı, ideolojik mesafeler gibi birbirinden farklı etmenler ekseninde parti ittifakları da şekil almaktadır.

Türkiye’deki yazında siyasi partiler hakkındaki çalışmalar arasında M. Duverger’in eserleri önemli yer tutmaktadır. Duverger’in “Partiler ve Siyasal Rejimler” eseri (1962) bu yönüyle değerlendirilebilecek bir niteliktedir. Bununla birlikte parti ittifaklarıyla ilgili henüz sınırlı sayıda araştırma olmasından ötürü, bu çalışma “partilerin birbirleriyle neden ittifak yaptıkları” sorusuyla başlatılmaktadır. Zira Türkiye’de seçim iş birliğini içeren parti ittifakları ya da koalisyonlara yönelik literatür incelendiğinde araştırmaların Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçiş (16 Nisan 2017 referandumu) sonrasında görece yoğunlaştığı kolaylıkla fark edilebilmektedir. Seçim öncesi ittifaklara imkân veren yasal düzenleme sonrasında kurulan Cumhur ve Millet ittifakı örnekleri Türk siyasal hayatında yeni bir tecrübe ve pratik imkânı sunmaktadır. Maurice Duverger’in siyasi partilerle ilgili genel teoriyi içermesinden ötürü ünlenen Siyasal Partiler isimli eseri (Duverger, 1974) üzerinden temellendiği görülen literatürde en güncel çalışmalardan birisi olan E. Savut’a ait “Geçmişten Bugüne Türkiye Siyasetinde Seçim İttifakları: Tercih mi, Zorunluluk mu?” başlıklı çalışma, geçmiş yıllarda bir yönüyle tercih olarak da görülebilen seçim ittifaklarının özellikle 2017 yılında hayata geçirilen düzenleme ile birlikte zorunluluk haline geldiğini örnekleriyle açıklamaktadır (Savut, 2020). Aynı şekilde seçim barajı uygulamasının seçim ittifaklarına etkisini inceleyen çalışmalar (Ustabulut, 2018) parti ittifaklarının neden yapıldığı ile ilgili sorulara yanıt verirken, Cumhur ve Millet ittifakı tecrübelerinin yaşandığı seçimlere dönük araştırmalar da literatüre güncel katkılar sağlamaktadır. Seçim ittifaklarının öncelikle büyük partilerin avantajına bir nitelik arz ettiğini belirten çalışmada (Blais ve İndridason, 2007: 193-205) 2002 Fransa genel seçimleri örnek olarak ele alınırken, seçim sistemlerinin stratejik oylamayı ve parti sistemlerini etkilediğine de özellikle vurgu yapılmaktadır.

Bu araştırmada ittifak faktörleri ve türlerine ilişkin teorik çerçeve Maurice Duverger'in yaklaşımları üzerinden şekillendirilmiştir. Bunun en önemli sebebi, onun yayınının günümüzde de konuyla ilgili en kapsamlı çalışma özelliği taşımasındandır. Özbudun'un da belirttiği gibi, Duverger'in eseri, bir takım eksik bıraktığı noktalar bulunsada siyasal partilerle ilgili en önemli ve kapsayıcı genel teori denemesi olarak görülmektedir. Sahip olduğu teorik ve metodolojik sorunlara karşın siyasal partilerin işleyişleri ile ilgili önemli açıklamalar getirmektedir (Özbudun, 1964). Bununla birlikte Duverger'in teorik anlatımında verdiği ülke örneklerinin bugünkü gelişmelerle güncellenmesi bir gereklilik olduğundan gerek Türkiye'den gerekse farklı ülkelere güncel seçim ittifakı örneklerine kısmen yer verilmiştir.

1. İttifakın Teorisi: Partiler Neden İttifak Yaparlar?

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre Arapça kökenli "ittifak" kavramı; "anlaşma", "uyuşma" ve "bağlaşma" anlamına gelmektedir. İki ya da daha fazla birey, grup veya devletin belirli bir konuda birlikte hareket etmesi "ittifak" (alliance) olarak nitelendirilmektedir. Aynı şekilde siyasal partiler arasında kurulan bu geçici birliktelik hali de "seçim ittifakı" (electoral alliance) olarak tanımlanmaktadır (Çolak, 2020: 725).

Siyasal partiler varlık amacı gereği seçimlere girmekte ve seçmenin oyuna talip olmaktadır. Bu sayede iktidara gelmeyi ya da belirli oranda parlamentoda temsil yetkisine sahip olmayı hedeflemektedir. Ancak siyasal partiler bunun için öncelikle varlığını devam ettirmelidir. Ne var ki, bu konuda karşılarına çok çeşitli engeller ortaya çıkabilmektedir (Tuncel, 2013: 265). Örneğin güçlü temsil yeteneğine sahip olan ve iktidarını koruma başarısı gösteren bir hakim partinin varlığı diğer siyasal partilerin alternatif arayışını hızlandırabilmektedir. Aksi takdirde güçlü partinin hakimiyeti süreç içerisinde diğer partilerin önemsizleşmesine ve zamanla ortadan kaybolmasına neden olabilmektedir. İki partili sistemlerde de benzeri örnekler bulunabilmektedir. Bu durumda muhalefet partilerinin verdiği mücadele var olma/varlığını devam ettirebilme stratejini öncelikle görmektedir. Tersinden bir diğer örnek ise, güçlü partinin yanında olma ya da hükümeti destekleme tercihinde bulunan bir partinin hükümeti oluşturan diğer parti/ler ile bir araya gelmesidir. Parti ittifakları siyasal yapının parçalı olduğu, yüksek seçim barajı uygulayan ülkelerde küçük partilerin lehine işlerken aynı zamanda sadece küçük partilere değil oy tabanını ve sandalye sayısını artırmaya çalışan büyük siyasal partilere de "cazip" gelebilir (Uzun, 2019: 126-7). Görüldüğü üzere siyasal partiler; seçimlerde avantaj sağlamak, kurumsal varlığını devam ettirmek, hükümeti desteklemek ya da indirmek gayesiyle diğer partilerle ittifaka yönelebilmektedir.

Dünya genelinde bu gayelerle kurulan birçok parti ittifakı örneği bulmak mümkündür. Son dönemler göz önüne alındığında 2000'li yılların başında seçim ittifaklarının başarılı örnekleri Sırbistan, Hırvatistan ve Gana'da pratize edilirken, 2015 yılında Malezya'da muhalefet ittifakı 42 yıllık Barison Nasional'i (sağ koalisyon) iktidardan indirmeyi başarmıştır. Benzer şekilde Macaristan'da da muhalefetin etki alanını genişletmesi 2019 yerel seçimlerinde ittifak aracılığıyla mümkün olmuştur (Oğuz, 2020: 30).

Pratiğe yansıyan bu örneklerin teorik altyapısını oluşturmak adına Duverger'in (1974) ele aldığı partilerin sayısı, ulusal gelenekler ve seçim sistemleri başlıklı üç ayrı etkene özel vurgu yapmak konuya açıklık getirecektir.

1.1. Partilerin Sayısı

Siyasal sistem içerisinde partileri bir araya gelmeye iten etkenlerin başında partilerin sayısı yer almaktadır. Duverger'in "tek partili", "iki partili" ve "çok partili" şeklindeki ayrımı üzerinden düşünüldüğünde tek parti sisteminin hakim olduğu bir ülkede parti ittifakından söz etmek doğal olarak mümkün değildir. İki parti sisteminde de ittifak nadiren olabilmektedir. Bunun belki de tek istisnası, içeriden ya da dışarıdan tehdit altında bulunduğu dönemlerde adeta bir ulusal mutabakat kurulması ihtiyacının hissedilmesidir (Çam, 2011: 214). Bu durumda iki parti bir araya gelerek tehdit geçene kadarki sürede yönetim sorumluluğunu birlikte alırlar. Ülkenin topyekün zorda olduğu bir dönemde kişisel menfaatlerin üzerine ilkelerin geçirilmesi beklentisi oluşmaktadır ki, partiler seçmenlerin bu talebine kayıtsız kalamamaktadır (Westwood, 2017). 1914 ve 1939'da İngiltere'de

ve 1933-1941 arası Güney Afrika'da yapılan bu türden ittifaklar örnek olarak gösterilebilir (Duverger, 1974: 418).

Tek parti ve iki partili sistem dışında kalan çok partili sistem ise, parti ittifaklarının gündeme gelmesini ve işlevsel olabilmesini sağlayan niteliktedir. Zira çok partili sistemde tek bir partinin salt çoğunluğu sağlaması istisna olarak görülmektedir. Kaldı ki, bu durumda dahi çoğunluk partisinin diğer partilerle ya da en azından bazılarıyla uzlaşma zemini araması adeta bir zorunluluk halini almaktadır. İktidar sorumluluğunun paylaşılması açısından bu durum çoğunluk partisinin iktidarda kalma süresine etki edecek düzeydedir.

1.2. Ulusal Gelenekler ve Tarihsel Koşullar

Ülkelerin sahip olduğu gelenek, tarih, kültür, din, mezhep, etnik farklılık gibi unsurların oluşturduğu toplumsal yapı ve tarihsel koşullar, partilerin ittifak yapmasına kaynaklık ve aracılık eden diğer etkenlerdir. Duverger (1974: 273) bu etkenleri Amerika Birleşik Devletleri ve diğer bazı ülke örnekleri üzerinden somutlaştırmaktadır. Buna göre Jefferson ile Hamilton arasındaki rekabet Cumhuriyetçiler-Demokratlar karşıtlığını doğururken, İskandinavya'da çiftçi partilerinin varlığı demokrat köylüler ile tutucu soylular rekabetine, laik-dinsel okul sorunu Belçika ve Hollanda parti sistemine, etnik yapı ve ırksal rekabet Avusturya, Çekoslovakya parti sistemine doğrudan etkide bulunmuştur. Toplumsal yapıda bulunan farklılıklar ülkelerin parti sistemlerine ve buna bağlı olarak da ittifaklara doğrudan etki etmiştir.

Tarihsel koşulların etkisi de parti ittifaklarında önemli yer tutmaktadır. Örneğin 1926 yılında Fransız Ulusal Birliği'nin kurulmasında mali buhran etkili olurken, Türkiye'de de son dönemde gündeme gelen parti ittifakları, ulusal birlik söylemlerinin yoğunlaştığı 15 Temmuz Darbe Kalkışması sonrası hayata geçirilmiştir. Ulusal gelenekler ile tarihsel koşulları birbirinden ayıran fark; ilkinin uzun süreli birikime değerinin ise konjonktürel gelişmelere bağlı olmasıdır. Ulusal geleneklerin niteliği, tarafların birbirlerine karşı takındığı tutum ve tavırların birikimiyle şekillenmektedir.

Konunun somutlaşması bakımından Türk siyasal hayatına uyarlandığında merkez-çevre rekabetinin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile muhafazakar (Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi) partiler arasında mücadele zemini oluşturduğu bilinen bir durumdur. Benzer şekilde etnik farklılaşmaların siyasal zemine kayması neticesinde Halkların Demokrasi Partisi (HDP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) karşısında bazı partilerin birbirine yakınlaşması ya da birbirinden uzaklaşması durumu yaşandığı da bilinmektedir. Ağırır'ın (2020) Türkler, Kürtler, muhafazakarlar ve sekülerlerden oluşan Türkiye fotoğrafı, Türk siyasal hayatında ittifak pratiklerini anlamaya da yarar sağlamaktadır.

1.3. Seçim Sistemleri-Yasal Düzenlemeler

Son olarak partileri ittifak etmeye yönelten etmenlerin bir diğeri belki de en önemlisi seçim sistemleridir. Seçim sisteminin niteliği, anayasa ya da kanun koyucunun önündeki en önemli siyasal tercihlerden biridir. Zira seçim sistemi, siyasal partilerin sayısı başta olmak üzere, siyasal sistemin birçok unsurunu derinden etkilemektedir (Özbudun, 1995: 521). Seçmenlerin siyasal tercihlerinin karar alıcı organlara yansımaları seçim sistemleri aracılığıyla belirlenmektedir. Sistemin girdisi seçmenlerin verdiği oylardır. Seçim çevresinin büyüklüğüne göre milyonlarca oy, sistemin öngördüğü model ve hesaplamalar sonucu az sayıda temsilciyi belirlemektedir. Dolayısıyla seçim sistemi, seçimde kullanılan oyların hangi ölçütler çerçevesinde değerlendirildiği ve sandalye aritmetiğine nasıl yansıtıldığını açıklamaktadır (Çolak, 2020: 719). Bu nedenle iktidar ve muhalefet partilerinin seçim sistemleri konusuna yaklaşımı farklılaşmaktadır. Sonuç itibarıyla seçim sistemi oyun temsile dönüşümünü belirlediğinden partilerin geleceğini de etkilemektedir. Bu yüzden oy ile temsil arasındaki ilişkide önceliğin hangisine verileceği hususunda farklı yaklaşımlar görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bir ülkede seçim sisteminin mahiyetinin, ittifakları doğrudan etkileme potansiyeline sahip olduğuna da dikkat çekmek gerekmektedir.

Seçim sistemleri ile parti sistemleri arasındaki yakın ilişki düzeyi gözden kaçırılmamalıdır. Yalnızca seçim sisteminin parti sistemi üzerinde değil parti sisteminin de seçim sistemi üzerinde etkisi bulunmaktadır. Duverger'in (1974: 274-5) frenleyici ya da hızlandırıcı etkisine sahip olarak nitelediği seçim sisteminin genel etkisi üçe ayrılır: Bunlardan birincisi orantılı temsil; sert, bağımsız

ve istikrarlı partilerden kurulu çok-parti sisteminin yolunu açar. İkincisi iki-turlu çoğunluk usulü; yumuşak, bağımlı ve bütün durumlarda nispeten istikrarlı partilerden meydana gelen çok parti sistemine yol açar. Üçüncüsü ise tek-turlu basit çoğunluk sistemi iktidarın büyük bağımsız partiler arasında el değiştirdiği iki-parti sistemini beraberinde getirir.

Bu yönüyle düşünüldüğünde seçim sisteminin yalnızca partilerin sayısını belirlemediği aynı zamanda diğer partilerle ilişkileri etkilediğini de söylemek gerekmektedir. Dar bölgesel tek turlu çoğunluk sistemi iki partinin kurulmasına zemin hazırlamaktadır. Dar bölgesel iki turlu seçim sisteminde, ideolojileri birbirine yakın partiler birinci turda seçilemedikleri takdirde ikinci turda birbirlerinin lehine seçimden çekilirler. Nispi (oransal) temsilde ılımlı çok parti sisteminde aşırı kutuplaşma yoktur, aşırı çok parti sisteminde ise aşırı kutuplaşmanın olması merkez partilerin iktidar olma olasılığını güçlendirir (Karasu, 2013: 28). Duverger'e göre (1974: 419) sıkı ittifakların kurulması için iki-turlu çoğunluk sistemi oldukça elverişlidir. Tek turlu çoğunluk sisteminin aynı etkiyi yapması ise ancak çok partili sistem olmasıyla mümkündür. İki turlu sistemde sandalyeleri ittifak üyeleri arasında bölüşüren seçmenler olurken tek turlu da ise doğrudan parti yöneticileri olmaktadır. Bu nedenle tek turlu da ittifak çok daha zor kurulabilir, ancak çok daha uzun vadeli işbirliğine kapı aralar. Orantılı temsil sistemi ise seçim öncesi ittifakların kurulması açısından elverişli olmamakla birlikte seçim sonrası parlamento ittifaklarını teşvik edebilmektedir (Allern and Aylott, 2009: 261).

2. İttifakın Pratiği: Partiler Nasıl İttifak Yaparlar?

Kısaca özetlenmeye çalışıldığı şekliyle partilerin hangi saiklerle ittifaka yöneldiği anlatıldıktan sonra, bu ittifakın nasıl gerçekleştirildiği sorusunun yanıtını vermek gerekmektedir. Gerek literatür açısından gerekse pratiğe yansıyan örnekler açısından değerlendirildiğinde partilerin dikey ve yatay ittifak örnekleri sergilediği, dikey ittifakın üç ayrı şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bunlar; seçim ittifakları, parlamento ittifakları ve hükümet ittifaklarıdır.

İttifaklar açıktan yapılabileceği gibi gizli olarak da yapılabilir. Bunu belirleyecek olan ise siyasal konjonktürdür. Örneğin iktidar partisi hükümet etme gücünün verdiği özgüvenle ittifakı açıktan yapabilecekken muhalefet ise iktidarın politik hışmına uğramamak adına süreci daha sessizce yürütmeyi tercih edebilir. Bu şekilde muhalefetin ittifakı açıktan yürütmesi durumunda ittifak üyelerinin birbirinden etkilenmesinin önüne geçme imkanı elde edilebilir. Duverger'inde belirttiği gibi (1974: 426) açık ittifak etkin ama daha tedirgin edici olurken zımnî ittifak ise partilerin yıpranmadan işbirliğinin yararlarından istifade etmesini sağlayacaktır. İttifakın yerel, bölgesel ya da ulusal ölçekte işbirliğini içermesi de bu minvaldedir. Bir bölgede yapılan ittifakın diğer bir bölge seçmeninin tercihlerine olumlu ya da olumsuz etkide bulunabilme ihtimali ittifakın açıktan ya da örtülü yapılmasına etki etmektedir. Bu durum en çok merkez partilerine avantaj sağlamaktadır. Bir bölgede sağ partilerle diğer bir bölgede sol partilerle işbirliği kurulması merkez partilere "tahteravalli" misali salınım imkanı sunmaktadır (Duverger, 1974: 426).

Geçici niteliği haiz işbirlikleriyle, daha kalıcı özellikteki ittifaklar arasında var olan farklılıklar göz önüne alındığı halde yine de ittifakların ne kadar geçici ya da kalıcı olup olmayacağı hususunu belirlemek oldukça güçtür. Türkiye'de ittifak kelimesi gündelik siyasal tartışmalarda 2017 değişikliği sonrası ön plana çıkmaya başlamış olsa da, çok partili yaşamın seyri içerisinde partilerin hükümet kurma amacıyla bir araya gelmesini ifade için kullanılan koalisyon kavramı çok daha yaygın kullanımdadır. Koalisyon ile ittifak kelimelerinin birbirinin yerine kullanımına dikkat çeken Duverger'e göre (1974: 425), koalisyon geçici anlaşmaları, ittifak ise sürekli birlikleri tanımlamada kullanılmalıdır.

2.1. Seçim İttifakları

Blais ve Indridason'un ifadesiyle (2007: 196) "koltuk üzerinde pazarlık" içeren ittifak sürecinin seçim öncesi işbirliği (electoral pact) kısmında yoğunlaşma adayların belirlenmesi ve sandalyelerin bölüşülmesinde düğümlenir. Elbette böylesi bir seçim işbirliği için öncelikle ülkenin seçim mevzuatının buna uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu durumda iktidar gücünü elinde tutan parti/ler bu işbirliğinin önünü açmaya ikna edilmelidir. İktidar parti/si/leri/ni ikna edecek olan etken ise, bu düzenlemeye ihtiyaç duyup duymaması ile ilgilidir. Nitekim görece iktidar

parti/si/leri/nin lehine olmayacak bir düzenlemenin yasalaşma potansiyeli oldukça düşüktür. Dolayısıyla seçim ittifakları, tek başına istediği sonucu alamama endişesi taşıyan ve buna karşı önlem almaya yönelen iktidar ve/veya muhalefet partilerinin kullandığı bir stratejidir.

Seçim ittifaklarının niteliği ilgili mevzuat üzerinde gerçekleştirilecek düzenlemeler aracılığıyla belirlenmektedir. Bu anlamda ittifak yapma kararı alan partiler tek bir partinin çatısı altında seçime girebildikleri gibi oy pusulasında kendi logolarıyla ama ait oldukları ittifak grubunun altında da katılabilmektedir. Türkiye’de 1991 seçimleri ilkinin örneği olurken (Kalyoncu, 1992: 74) 2018 ve 2019 seçimlerinde pratize edilen Cumhur ve Millet ittifakı tecrübesi de ikincisine örneklik teşkil etmektedir.

Seçim ittifakı partiler arasında karşılıklı fedakarlık ve feragatlerin yaşanması, ortak adaylıkların belirlenmesi adımlarını beraberinde getirmektedir. Bu zeminin kurulması tüm tarafların taviz vermesini gerekli kıldığından oldukça zahmet içermektedir ki, eğer bu başarılabilirse seçim sonrası kurulabilecek parlamento ya da hükümet ittifakı (koalisyon) çok daha uzun süreli bir birlikteliğe sahne olabilmektedir. Duverger’e göre (1974: 426) Fransa’da serbest ikinci turlu seçimlerde bir adayın seçmenlerinden oylarını ikinci turda komşu bir adaya vermelerini istemeden salt seçimden çekilmekle yetinmesi ve seçmenlerin de buna uygun hareket etmesi seçim öncesi kurulan zımni (gizli) ittifakın göstergesidir.

Seçim sistemleri ittifakların “neden” yapılacağı kadar “nasıl” yapılacağı konusunda da belirleyici özelliğe sahiptir. Üzerinde pazarlıkların döndüğü sandalyelerin bölüştürülmesi meselesi iki-turlu çoğunluk sisteminde büyük ölçüde seçmen tarafından çözülürken tek turlu çoğunluk sisteminde ya da orantılı (nispî) temsilde ise parti örgütleri adayların, milletvekillerinin ya da bakanların kim olacağına ilişkin kararı iç bünyede hatta daha doğru bir ifadeyle genel merkez düzeyinde verir. Elbette seçim ittifakında seçmenlerin kendi partilerine sadakat gösterip göstermeyeceği de merak uyandıran bir konudur. Örneğin oy kullanma sırasında seçmenlerin “seçme” tercihinin farklı siyasal davranışları ortaya çıkarabilecektir. Kendi partisinden son dönem politikalarından memnun olmayan ama sadakatten de vazgeçemeyen bir seçmen, oyunu ittifak içerisindeki başka bir partiye vererek hem partisine olan tepkisini ortaya koymuş hem de oyunu ittifak içerisinde tutmuş olacaktır. Bu noktada özellikle iki turlu çoğunluk sisteminin bunu teşvik edeceğini belirtmek gerekir. Birinci turda kazanması için uğraştığı partisi ikinci tura kalamayan seçmenler ikinci turda oy kullanmama seçeneğinin yanında farklı bir partiye de destek verebilme imkanına kavuşmuş olacaktır.

2.2. Parlamento ve Hükümet İttifakları

Belirli bir seçmen kitlesine sahip olarak parlamentoda temsil edilen siyasi partiler, yasama ve yürütmeye ilişkin hususlarda kısa ya da uzun süreli işbirliğine girebilirler. Hükümeti desteklemek ya da kaybettirmek amacıyla partilerin bu şekilde bir ittifaka yönelmesi aynı zamanda doğal olarak gelişen bir niteliği haizdir. Parlamento mücadelesinin temelinde iktidarın avantajlarıyla muhalefetin özgürlüğünün birleştirilmesi (Duverger, 1974: 428) olduğu varsayımıyla düşünüldüğünde parlamento ittifakı bir gerçeklik halini almaktadır.

Hükümet ittifakları için de benzeri durum geçerlidir. Çok partili sistemlerde tek başına yeterli çoğunluğu sağlayan bir partinin olmayışı hükümet kurma sürecinde parlamentoda ittifak arayışını ki, bu durumda ittifak yerine koalisyon denilmesi daha uygun olacaktır, kendiliğinden gündeme getirmektedir. Literatürde sıklıkla tekrarlanan “çok partili parlamentoların aynı zamanda ittifaklar parlamentosu olduğu” yönündeki düşünce, temelini buradan almaktadır.

Parlamento ya da hükümet ittifaklarında partilerin sorumluluk alma ya da sorumluluğu paylaşma durumu işbirliğinin içeriğine de etki etmektedir. Nitekim bazı durumlarda bir kısım partiler bir yandan hükümetin kurulmasına destek verdiğini açıklarken diğer yandan ise hükümette görev almamaktadır. Bu durum ona özellikle olumsuz hallerde hükümet sorumluluğunu paylaşmama imkanı sunmaktadır. Böylece hem desteğine ihtiyaç duyulduğundan ötürü iktidarın fırsatlarından yararlanırken hem de sorumluluk almayarak iktidarın yıpratıcılığından görece uzak kalmaktadır.

Parlamento ve hükümet ittifakları ile seçim ittifakları arasında avantaj ve dezavantaj anlamında çeşitli farklılıklar mevcuttur. Her şeyden evvel milletvekilliği kazanma güdüsüyle bir araya gelmek, iktidarı paylaşmaktan görece kolaydır. Zira müttefikler arasındaki doktrin ve eğilim

farklılıkları, yaslandıkları sosyolojik tabanlar ve öncelikleri daha ziyade seçim sonrası süreçte gündeme gelmeye ya da daha doğru bir ifadeyle “hatırlanmaya” başlar. Böylece ittifak çıkmaza ya da yol ayrımına girer. Duverger bu durumu “*seçim ittifakları en aşırı partinin, hükümet ittifakları ise en ılımlı partinin hakimiyeti altında olma eğilimindedir*” şeklinde betimleyerek ittifakın devam şartını ortaya koyar (1974: 430).

2.3. Yatay İttifaklar

Özellikle seçim ittifakı sürecinde işlerliği belirgin hale gelen yatay ittifaklar; karşıtlıkların birleşmesi, savaş hükümeti kabilindeki ulusal birliklerin kurulması ve sağ-sol ittifakı merkez birliği ile somutlaşmaktadır.

İki parti sisteminin kalktığı veya başından beri çok partili rejime sahip ülkelerde kutuplaşmanın genellikle sağ-sol ayrışmasına ve böylece *iki-ittifak sistemine* yol açtığı görülmektedir. Duverger (1974: 433) iki-parti sisteminin sona ermesinin ülkelerin çoğunda Muhafazakarlarla Liberallerin, Liberallerle de Sosyalistlerin birbirine yaklaşmasını tetiklediğini belirtmektedir. Türkiye’de Cumhur ve Millet ittifakı pratiğinde olduğu gibi iki-ittifak sisteminde farklı doktrin ve eğitim farklılığına sahip partiler de bir araya gelmektedir. Tabii burada bir noktaya temas etmek gerekir ki, şayet iki-ittifak sistemi belirli bir süre devamlılık sağlarsa aslında bir nevi iki-parti sistemine dönmüş olacaktır. Ne var ki, iki-ittifak sisteminin iki parti sistemine göre daha kırılğan olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira aynı ittifak içinde yer alan partiler arasında var olan farklılıklar parlamento ya da hükümet faaliyetlerinde karşılaşma ve hatta çatışma sebebi olabilmektedir. Bu durum iki rakip ittifak partileri arasında yeni konumlanmalara yol açmaktadır. Bu noktada iki-ittifak sistemini çok daha derinden etkileyecek olan ise kamuoyunun üçe bölünmesi durumudur. Mevcut iki-ittifak sisteminin yerine yeni bir ikili ittifak sistemi geçmemekle birlikte, kamuoyunun üçe bölündüğü durumlarda merkez parti niteliğine yakın bir ya da birkaç partinin iki ittifaktan birine doğru yer değiştirmesi ile karşılaşabilmektedir. Belçika’da Katoliklerin bazen Liberallerle bazen Sosyalistlerle tahterevallli hareketinde bulunması böyle bir durumdur (Duverger, 1974: 435-6).

Duverger’in dile getirdiği bir diğer yatay ittifak pratiği, *aşırı uçların birleşmesi* durumudur. Sağın en sağında yer alan bir parti ile solun en solundaki partinin bir araya gelmesi normal şartlarda beklenen bir durum değildir. Ancak Duverger’e göre (1974: 439) bunun yaşanması doğaldır, zira aşırı partiler ılımlı partilere ve rejime karşı muhalefet konusunda aslında büyük ölçüde ortak tepkilere sahiptir. Bu nedenle aşırı uçların birleşimi, siyasetin merkezlenme (merkez partisi blokunun oluşması) ihtimalini çoğu zaman boşa çıkartmaktadır ki, bu yüzden merkezlenme çabası sahte bir Ulusal Birlik maskesi takmaktadır.

Ulusal Birlik şeklinde cereyan eden ittifak ise olağanüstü durumlarda geçerli olan niteliği haizdir. Sol bir partiye karşı sağda birleşme ya da tam tersi bir muhteva Ulusal Birlik ittifakı ile amaçlanan birliği yansıtmamaktadır. Aradaki fark; ülkede yer alan tüm partilerin ulusal birlik kurulması amacıyla sürece dahil edilmesidir. Nitekim ülkenin olağanüstü bir dönem geçirmesi sırasında herhangi bir toplum kesimini temsil eden bir partinin birlik içinde yer almaması büyük bir handikap olacaktır. Ulusal birlik ittifakı, güçlerin bir süreliğine bir araya getirilmesini içerdiğinden tek parti yönetiminde endişe edilen otoriterleşme eğilimleri görece daha geri plana düşmektedir (Duverger, 1974: 439).

Duverger’in aşırı uçların birleşimine yönelik örneklediği “*en kötüyü destekleme taktiği*” özellikle Türkiye pratiğinde son yıllarda sıklıkla tartışma alanı oluşturması bakımından irdelenmesi gereken bir niteliktedir. Buna göre örneğin aşırı bir sol parti kendisinden beklenen ılımlı bir sol partiyle ittifak yerine aşırı sağ bir partiyi tercih ederek varlığını devam ettirmeyi deneyebilir. Böylece esasında bir yandan aşırı sağ partinin eksik ve yanlış yanlarının ortaya çıkarılmasını sağlayacak diğer yandan ise kendi çözüm önerilerinin gündeme gelmesinin yolunu açacaktır.

3. Türkiye’de Seçim İttifakları: Cumhur ve Millet İttifakına Yönelik Bir Analiz

Çok partili hayata geçişin ardından parti ittifakları konusu Türk siyasal hayatını derinden etkileyen bir nitelik arz etmektedir. Demokrat Parti’nin (DP) tek başına iktidarını devam ettirmemesi gayesiyle 1957 seçimlerinde muhalefetin bir araya gelme gayretleri ve bunun karşısında DP

iktidarının yasal düzenlemelerle (madde 35) bunun önüne geçme çabası (Güngör, 2014: 107) düşünüldüğünde parti ittifaklarının Türk siyasal hayatına yabancı bir konu olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte yasal dayanağa sahip olması bakımından bugünkü manada parti ittifaklarının 1991 seçimleri ile birlikte görünürleştiğini belirtmek gerekmektedir. Türkiye’de parti ittifakları Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişe kadar 1991, 1995, 2002, 2007,2011 ve 2015 seçimlerinde yapılmıştır.

Tablo 1: Türkiye’de 2017 Öncesi Parti İttifakları

Seçim Yılı	İttifakın Partisi	İttifakın Diğer Üyeleri
1991 (İki Ayrı İttifak Kuruldu)	1-Refah Partisi (RP) 2-Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)	1-Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) 1-İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) 2-Halkın Emek Partisi (HADEP)
1995	Anavatan Partisi (ANAP)	Büyük Birlik Partisi (BBP)
2002 (İki Ayrı İttifak Kuruldu)	1-Doğruyol Partisi (DYP) 2-Demokratik Halk Partisi (DEHAP)	1-Demokrat Türkiye Partisi (DTP) 1-Aydınlık Türkiye Partisi (ATP) 2-Emek Partisi (EMEP)
2007 (İki Ayrı İttifak Kuruldu)	1-Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 2-Bin Umut Adayları	1-Demokratik Sol Parti (DSP) 2-Demokratik Toplum Partisi (DTP), Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), Emek Partisi (EMEP) ve Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) üyesi bağımsız adaylar
2011 (İki Ayrı İttifak Kuruldu)	1-Demokrat Parti 2- Emek Demokrasi ve Özgürlük Bloku	1-Bağımsız Türkiye Partisi (BTP) 2-Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), Emek Partisi (EMEP) ve Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) vb. sol parti üyesi bağımsız adaylar
2015 (İki Ayrı İttifak Kuruldu)	1-Saadet Partisi (SAADET) 2-Halkın Demokrasi Partisi (HDP)	1-Büyük Birlik Partisi (BBP) 2-Emek Partisi (EMEP)

Tabloda yer alan bilgiler incelendiğinde, ilk olarak parti ittifaklarının bariz bir şekilde ideolojik yakınlıklar gözetilerek oluşturulduğu fark edilebilmektedir. Sol olarak nitelenen partilerin yalnızca sol partilerle ve bugünkü Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) öncülü partilerle ittifak yaptığı, sağ olarak nitelenen milliyetçi-muhafazakar-dindar partilerin de aynı şekilde sağ partilerle ittifaka yöneldiği görülmektedir.

Bu ittifak örnekleri arasında etki bakımından farklı neticeler ortaya çıktığı da bilinmektedir. Kimi ittifaklar yeni siyasal gelişmelere kapı aralayacak türden etkide bulunurken kimisi ise herhangi bir değişime neden olmamıştır. Örneğin 1991 seçimlerinde “Kutsal İttifak” olarak nitelendirilen RP merkezli ittifakın elde ettiği başarı bugünkü MHP çizgisi için adeta siyaset sahnesinde kalmayı sağlarken, Milli Görüş ideolojine bağlı RP açısından ise merkezi iktidara giden yolun açılmasına katkı sunmuştur denilebilir (Çakır, 1994: 46). Benzer şekilde 2007 seçimlerinde sol partilerle ittifak yaparak bağımsız aday olma denemesi yapan bugünkü HDP çizgisi, “baraja takılma” odaklı psikolojik korku sınırını bu sayede aşmış ve Türk siyasetini doğrudan etkileyen tartışmalı bir figür olarak ortaya çıkmışken, aldığı oylar üzerinden değerlendirildiğinde oldukça sınırlı bir tabana sahip olduğu görülen EMEP gibi bazı sol partiler de bu ittifak sayesinde varlığını devam ettirebilmektedir denilebilir.

3.1. Parti İttifaklarında Yeni Dönem

2018 yılında yapılan yeni düzenleme ile parti ittifakları konusunda Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Zira geçmişte yasal dayanağa sahip olmadığı için dolaylı olarak yürütülen parti ittifakları, yeni düzenlemeyle birlikte bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu durum dahi esasında parti ittifakları tercihinin görece öne çıkmasına zemin hazırlamış olsa da, düzenlemenin çerçevesi parti ittifaklarını tercihten öteye zorunluluğa taşımıştır.

Bilindiği gibi Türkiye'de 16 Nisan 2017 tarihli referandumla birlikte parlamenter sistemden vazgeçilmiş, yerine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ihdas edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı makamının parlamenter sistemin aksine aktifleştirildiği ve Cumhurbaşkanı'nın partili olabilmesinin yolunun açıldığı yeni düzenlemede genel seçimlerle aynı gün yapılacak Cumhurbaşkanı seçimlerinde salt çoğunluk şartı aranmasına (2709 sayılı Kanunun 101.maddesi) devam edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde salt çoğunluk aranmasının partilerde tek başına seçimde %50+1 almayla veya bunun oluşturacağı kutuplaşmadan kaynaklı oy kaybı yaşamayla ilgili endişeleri tetiklemesi nedeniyle alternatif çözüm arayışları da kısa süre sonra devreye girmiştir. Nitekim referandumdan kısa bir süre sonra MHP lideri Devlet Bahçeli'nin seçim barajını tartışmaya açması ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim barajının düşürülmesi yerine seçim öncesi ittifakları önermesi ile parti ittifakları konusu gündemde yer edinmiştir. Bu sürecin sonunda iki partinin imzasıyla seçim ittifaklarına yönelik yasa teklifi 21 Şubat 2018'de TBMM'ye sunulmuştur. 26 Nisan 1961 tarih ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ve 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda 13 Mart 2018 tarihinde yapılan değişikliklerle siyasî partilerin ittifak yapabilmelerinin yolu açılmıştır. Milletvekili Seçimi Kanununun 12. maddesine seçim ittifakı ile ilgili düzenlemeler eklenerek siyasî partilerin bir protokol çerçevesinde ittifak yapmak suretiyle seçimlere katılabilmelerine imkan sağlanmıştır. Bununla birlikte bu düzenleme ile herhangi bir seçim ittifakına dâhil olan bir siyasî partinin ülke genelinde uygulanan %10'luk seçim barajını geçememiş olsa dahi ittifakın toplamının aldığı oyların barajı geçmesi hâlinde barajı geçmiş sayılması da sağlanmıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimler bu yeni değişikliklerin uygulandığı ilk seçim olmuştur. Seçim öncesinde partiler arası yapılan görüşmeler/pazarlıklar neticesinde iki ayrı ittifakın kurulması mümkün olmuştur: Cumhuriyet İttifakı ve Millet İttifakı. Cumhuriyet İttifakı Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) tarafından BBP destekli olarak kurulurken, Millet İttifakı ise dört partiden (CHP, İyi Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti) oluşmuştur (Ustabulut, 2018: 354-355).

3.2. Partiler Neden İttifak Yaptılar?

Teorik çerçevede ele alınan şekliyle partilerin ittifak yapma gerekçesi olarak üç unsurun öne çıktığı bilinmektedir. Bunlar sırasıyla *partilerin sayısı*, *ulusal gelenekler-tarihsel koşullar* ve *seçim sistemleri* başlıkları altında yukarıda dile getirilmiştir.

Partilerin sayısı bakımından değerlendirildiğinde Türkiye'de çok partili yaşamın hakim olması, ittifakların kurulması açısından işlevsel bir nitelik arz etmektedir. Türkiye'de çok partili sistem yalnızca resmîyette kalmamakta, fiilen de varlığını hissettirmektedir. Örneğin ABD'de resmî olarak onlarca siyasi parti bulunmasına karşın seçimlerin Demokratlar ve Cumhuriyetçiler şeklinde yalnızca iki parti arasında gerçekleşmesi gibi bir durum Türkiye'de henüz yaşanmamaktadır. Milliyetçi siyaset yürüten partilerin (HDP ve MHP) varlığı, muhafazakar ve dindar partilerin (AK Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti, BBP vb.) totalde önemli düzeyde bir kitlesel desteğe sahip olması, güçlü bir merkez sol partinin (CHP) gelenekselleşmesi durumu bu siyasi partilerin belirli bir kurumsallığa sahip olmasının yolunu da açmaktadır. O nedenle Türkiye'de tek ya da iki partili bir sistem yerine çok partili bir sistemin geçerli olduğu ve bu sayede parti ittifakları açısından gerekli altyapının sağlandığı söylenebilmektedir.

Ulusal gelenekler ya da tarihsel koşullar açısından değerlendirildiğinde de, Türkiye'de parti ittifaklarının mümkün olabileceği kolaylıkla söylenebilmektedir. Ancak bu noktada Millet İttifakı üyesi partilerin farklı çizgilere sahip oluşunun bilişsel uyumsuzluğu ortaya çıkarması durumunu da not etmek gerekmektedir. Şöyle ki; Türk siyasetini açıklayıcı yönü vurgulanan merkez-çevre teorisinde de belirtildiği şekliyle Türkiye'nin kuruluşundan itibaren var olan çeşitli gerilimler ya da fay hatları siyasal konumlanmalara büyük ölçüde yön vermektedir. Laik-dindar gerilimi, terör sorunu, Kürt-Alevi meselesi gibi tartışmalı alanların varlığı sağ-sol partiler ya da vatanseverler-hainler şeklinde genel bir kutuplaşmayı doğrudan beraberinde getirmektedir. Nitekim Cumhuriyet ve Millet İttifakının oluşmasına zemin hazırlayan süreç, her ne kadar 15 Temmuz darbe kalkışmasının akabinde oluşmuş olsa da, esasında zaten buna uygun bir zemine de sahiptir. Bu nedenle AK Parti-MHP ve BBP'nin bir araya gelmesi *olması gereken/olağan bir durum* olarak lanse edilebilmektedir. Buna karşın Millet İttifakı ise Türk siyasal hayatında var olan kalıp yargılara aykırı olacak şekilde kurulmakla itham edilebilmektedir. Zira Türkiye'de var olan ulusal gelenekler düşünüldüğünde

CHP-İyi Parti ve Saadet Partisi'nin bir araya gelmesi beklenmeyen bir nitelik arz etmektedir. Sağ-sol ayrışması temelinde CHP ile İyi Parti'nin, laik-dindar ayrışması temelinde de CHP ile Saadet Partisi'nin farklı kulvarlara sahip olduğu varsayımıyla bir araya gelemeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu partilerin bir araya gelişi üzerinden kamuoyunda "olağandışı şüpheli birliktelik" iması sürekli gündemde tutulabilmektedir. Oysa ki, ilerleyen kısımda da aktarılacağı gibi, parti ittifaklarından uzun vadede maksimum fayda sağlanması bakımından farklı metotlar izlenebilmesi yelpazede yer alan tüm partiler açısından mümkün ve hatta çok daha cezbedici olabilmektedir.

Son olarak seçim sistemleri başlığı ele alındığında, seçim sistemlerinin parti ittifaklarına etkisinin somut örneği bizatihi 2017 referandumunda yapılan değişiklikler sonrasında görülmüştür. Çünkü Türkiye'de Cumhuriyet ve Millet ittifakının kurulması seçim sistemindeki ilgili maddelerin değiştirilmesinden sonra mümkün olabilmiştir. Gerek ittifak kurmaya yönelik ihtiyacın gerekse bu ihtiyaca zemin oluşturacak yasal düzenlemenin çıkarılmasının temelinde Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmanın ilk turda salt çoğunluğu sağlama şartına bağlanması yatmaktadır. Dolayısıyla ittifakların kurulması 16 Nisan Referandumunda kabul edilen salt çoğunluk şartına koşut olmuştur.

Çok partili bir rejimde seçim sisteminin tek turlu olmasının seçim öncesinde tek aday üzerinde yoğunlaşma stratejisini beraberinde getirdiğinden bahsetmiştik. 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Cumhuriyet ittifakının adayları olan mevcut Cumhurbaşkanı'nın karşısına Millet ittifakının ortak bir çatı aday belirleme stratejisine yönelmesi buna örnek teşkil edebilir. Orantılı temsil sisteminin uygulanıyor olmasına karşın Türkiye'de genel ve yerel seçimlerde ittifakları teşvik eden unsur ise Cumhurbaşkanlığı seçimi ile parlamento seçiminin aynı gün yapılmasını sağlayan düzenlemedir. 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde bu teşvikin etkisi sınırlı olarak hissedilse de, Millet ittifakının kısa süre sonra 31 Mart 2019 yerel seçimlerine çok daha hazırlıklı katılması yerel yönetimlerde dengeleri değiştirmiştir. Özellikle İstanbul, Ankara, Antalya, Adana gibi büyükşehirlerde Millet İttifakının kazanmasında en önemli payın ortak aday çıkarılma başarısından kaynaklandığı söylenebilir.

3.3. Partiler Nasıl İttifak Yaptılar?

İttifakların pratiği başlığı altında ittifakların dikey ve yatay olmak üzere iki ayrı nitelikte olduğuna, dikey ittifakın seçim, parlamento ve hükümet ittifakı şeklinde üç ayrı versiyona ayrıldığına değinmiş, yatay ittifakta ise partiler arası ilişkilerin yönüne vurgu yapılmıştır.

Geçmişte yapılan ittifaklar ile karşılaştırıldığında çok daha net olarak görülmektedir ki, Cumhuriyet ve Millet İttifakı pratiği yalnızca dikey ya da yatay olarak açıklanamamakta ve geçmiş örneklerin aksine karma bir niteliğe sahip görünmektedir. Örneğin seçim sürecinde kurulması bakımından bir seçim ittifakı gibi değerlendiriliyor olsa da seçim sonrasında iki ittifakın da parlamento ve hükümet ittifakını hatırlatacak ölçüde kendi içlerinde birlikte hareket ettiği görülmektedir. Öyle ki, tek başına iktidar olmasına karşın AK Parti'nin hükümet politikalarında ve karar alma süreçlerinde MHP başta olmak üzere ittifak ortağı partilere göre konumlandığı hususu kamuoyunda sıklıkla gündeme gelmektedir. Benzer şekilde Millet İttifakı partileri arasındaki ilişkilerin seçim sonrası süreçte de gerek parti genel merkezleri gerekse il örgütlenmeleri üzerinden devam ettiği yönündeki bilgiler de kamuoyuna yansımaktadır.

Diğer yandan yatay ittifak kapsamında değerlendirildiğinde iki ittifak açısından da öne çıkan başlıklar bulunmaktadır. Detaylarına bir önceki bölümde değinildiği gibi, yatay ittifak bağlamında aşırı uçların birleşmesi, en kötüyü destekleme taktiği ve Ulusal Birlik örnekleri ile Cumhuriyet ve Millet ittifakı oluşum sürecinde karşılaşmıştır. Bu noktada iki ittifakı oluşturan ana partilere (AK Parti ve CHP) nazaran diğer partilerin bu kombinasyonların oluşumuna katkı sunması önemli bir ayrıntı olmaktadır.

Bu anlamda ilk örnek olarak Vatan Partisi ele alındığında, her ne kadar resmi olarak ittifakın içerisinde yer almasa da, bu partinin gerek AK Parti ile gerekse MHP ve BBP ile ideolojik karşıtlığı bilinmektedir. Buna karşın Vatan Partisi'nin, tam da Duverger'in belirttiği şekliyle, Ulusal Birlik maskesiyle hareket ederek Cumhuriyet İttifakı lehinde bir tutum sergilediği görülmektedir. Parti yetkililerin "...Türkiye, böyle gitmez denilen bir noktaya geldi ve Vatan Partisi'nin katıldığı hükümetlerle Türkiye buradan çıkabilir..." şeklindeki açıklamaları bunu teyit eder niteliktedir (Perinçek, 2020). Aşırı partilerin ılımlı partilere karşı her zaman, rejime muhalefette ise nadiren ortak olma durumu (Duverger, 1974: 439), Vatan Partisi ile diğer partilerin kısa ya da uzun vadeli ittifak yapmasının yolunu açmış görünmektedir. Aynı şekilde bu süreçte Vatan Partisi'nin en kötüyü

destekleme taktiğinden de istifade ettiği kolaylıkla söylenebilmektedir. Zira bu taktik; halkı yatıştırarak fakat kendi şansını asgariye indirecek olan ılımlı bir sol siyasetini desteklemek yerine saçmalığını göstermek ve hoşnutsuzluğu artırmak gayesiyle sağ siyasetin lehinde hareket etmeyi içermektedir (Duverger, 1974: 440). Bu bakımdan Vatan Partisi'nin ılımlı sol parti ile (CHP) bir araya gelmeyerek bir yandan kendi mevcut ve potansiyel tabanını konsolide etmeyi, diğer yandan ise iktidar gücünden meşru zeminde istifade etmeyi hedeflemiş olabileceği söylenebilmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonraki süreçten itibaren Ulusal Birlik söylemini görece öne çıkartması ve Cumhur İttifakı'nın kuruluşunun önünü açması da yine benzeri nitelikleri barındırmaktadır. Parti yetkililerinin "...Türkiye'nin beka düzeyinde tehditlerle boğuştuğu bir dönemde, siyasetin kavgaya sapmasını doğru göremeyiz, makul karşılayamayız. İstiklalimize saldırılırken, istikbalimizle ilgili oyunlar tezgahlanırken cumhurun emanetini daha fazla sahiplenmeliyiz, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesini yüksek bir şuurla müdafaa etmeliyiz." şeklindeki Ulusal Birlik söylemi (Bahçeli, 2018), milliyetçi kimliğe sahip olmasından ötürü MHP'nin elini güçlendiren ve tabanını konsolide etmesine olanak sağlayan bir niteliğe sahiptir. Bu anlamda Ulusal Birlik maskesinin AK Parti'den daha ziyade MHP eliyle Türkiye'de karşılık bulduğu söylenilebilir. Mevcut iktidar partisiyle yakınlaşmayı da içermesi nedeniyle Cumhur İttifakı'na dahil olma durumu MHP açısından aynı zamanda bir yönüyle hükümet ortağı olmak anlamına gelmektedir. AK Parti'nin salt çoğunluğu elde etme stratejisine katkı verme potansiyeli, MHP'nin hükümet etme sürecinde oldukça etkin bir konuma gelmesine neden olmaktadır. Bu durum MHP yönetimi ve tabanı açısından Cumhur İttifakı'na dahil olma konusunda istekli olmanın yolunu açmaktadır.

Bu tespitlere örnek oluşturabilecek diğer bir parti Saadet Partisi'dir. İdeolojik konumlanması itibariyle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin başını çektiği Cumhur İttifakı'na katılması daha olağan görünen Saadet Partisi, Millet İttifakı içerisinde yer almayı tercih ederek ittifak sürecinde öne çıkan partiler arasında yer almaktadır. Esasında Büyük Birlik Partisi gibi Saadet Partisi de, belirli bir kontenjan karşılığında Cumhur İttifakı'na katılarak hükümet içerisinde bir konum elde etme yoluna başvurabilirdi. Ancak partinin ortaya koyduğu tercih aksi yönde görünmektedir. Bu durumda Saadet Partisi yönetimi açısından, en kötüyü destekleme taktiğinin işlevselliğinin daha cazip karşılandığı düşünülebilir. Nitekim olası bir Cumhur İttifakı'na katılma durumunun, parti tabanında özellikle AK Parti'ye kaymaya neden olabileceği endişesinin belirleyici olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Saadet Partisi'nin Cumhur İttifakı'na katılmayarak bir yandan parti tabanını bünyede tutmayı planlarken diğer yandan da Millet İttifakı'nda daha etkili bir pozisyon sahibi olmayı hedeflediği söylenebilmektedir.

Partilerin ittifak süreçlerinde açık ya da gizli birleşmelere yönelmesi durumuna önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu bağlamda Halkların Demokrasi Partisi'nin (HDP) ittifak sürecindeki konumlanması da ayrıyeten ele alınmayı gerektirmektedir. Resmi olarak hiçbir ittifaka dahil olmayan HDP'nin, zımnı olarak Millet İttifakı'nı desteklediği yönündeki iddialar Türkiye gündeminde sıklıkla konu edilmektedir. Cumhur İttifakı partilerince dile getirilen bu iddia, HDP'nin terör örgütü PKK (Kürdistan İşçi Partisi) ile irtibatı olduğu inancı nedeniyle Millet İttifakı'nı zora sokan bir nitelik arz etmektedir. Buna karşın Millet İttifakı partilerinin de, HDP seçmenini kazanma ümidiyle, bu konuda tatmin edici mesajlar vermediği gözlemlenmektedir. Bu durum Türkiye'de, Duverger'in belirttiği şekliyle, gizli ittifak seçeneğinin partilerce kullanıldığını teyit etmektedir. Ne var ki, gizli ittifakın açık ittifaka göre olumlu yönünü öne çıkaran Duverger'in tespitinin Türkiye için ne denli uyumlu olduğunu söylemek kolay görünmemektedir. Zira Türk kamuoyunda 2019 yerel seçimlerinde özellikle İstanbul, Ankara, Adana gibi büyükşehirlerin Millet İttifakı tarafından kazanılmış olmasının bu gizli ittifak nedeniyle gerçekleştiği yönünde söylemler ile karşılaşılabilirken diğer yandan ise gizli ittifak iddiasının Millet İttifakı'nı oluşturan partilerin içyapısında önemli fay hatlarına neden olduğu da bilinen bir durumdur.

4. Türkiye'de İttifakların Geleceğine Yönelik Senaryolar

İttifak teorilerinin de ortaya koyduğu şekliyle, parti ittifakları her ihtimalin değerlendirilmeye alınmasını gerekli kılan ve konjonktürel olarak anlık değişimlere de sahne olabilen bir nitelik arz etmektedir. Bu nedenle ittifakların geleceğine yönelik senaryoların belirlenmesinde temel ölçütün

gündelik siyasal gelişmeler üzerinden değil ülkenin siyasal kültürü başta olmak üzere toplumsal dokuya nüfuz eden özellikler üzerinden ele alınması daha yerinde olacaktır.

Olası ittifak senaryolarında temel şartın, mevcut Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'yle birlikte hayata geçirilen yasal düzenlemelerin devam etmesine bağlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira seçim sistemlerinde ve siyasal partilere yönelik düzenlemelerde yapılacak değişiklikler tüm senaryoların yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılacaktır.

Türkiye'de mevcut yapıda var olan iki ittifak sistemi üzerinden değerlendirildiğinde teorik planda dile getirilmesi gereken ilk senaryo, ittifakların yön değiştirmesi durumudur. Duverger tarafından (1974: 435) kamuoyunun üçe bölünmesi durumunda olması muhtemel senaryo olarak ortaya atılan bu durumda merkez partiler önemli işleve sahip olmaktadır. Örnek üzerinden giderssek Türkiye'de iki ittifakın da aynı anda güç kaybettiği, inandırıcılığını yitirdiği bir ortamın oluşması, kamuoyunun üçe bölünmesi durumudur. Bu durumda kamuoyunun üçüncü kesimi aslında kararsızlar olmaktadır. Ancak bu kararsızların daha ziyade herhangi bir ideolojisi olmayan seçmenlerden değil, kendi partisinin mevcut durumundan memnun olmayan seçmenlerden oluştuğunu unutmamak gerekmektedir. İşte böyle bir durumda ittifakların yön değiştirmesi mümkün olabilecektir.

Peki ittifaklarda hangi partiler, nasıl yön değiştirebilirler? Mevcut örnekler üzerinden düşünüldüğünde Millet ittifakında İyi Parti'nin tahterevallı rolünü üstlenebileceği söylenebilecektir. Esasında Saadet Partisi için de benzeri durum geçerli kabul edilebilir. Ancak Saadet Partisi'nin oy potansiyeli ittifakın yön değiştirmesini doğrudan değil dolaylı, diğer bir ifadeyle niceliksel değil niteliksel şekilde etkileyebilecek düzeyde görünmektedir. Cumhur ittifakında ise MHP böyle bir salınım yapabilir. Nitekim MHP, CHP ile birlikte 2014 yılında ortak Cumhurbaşkanı adayı belirleyecek yakınlıkta iken 2017'den bu yana da AK Parti ile birlikte hareket etmektedir. Gizli müttefik konumunda görülen HDP'nin yön değiştirme ihtimali de akılda tutulması gereken bir seçenek olarak görülmektedir. Ne var ki, bunun olması için "çözüm süreci" benzeri bir atmosferin Türkiye'de yeniden gündeme gelmesi gerekecektir.

İttifakların geleceği açısından bir diğer senaryo ise iki ittifakın dışında yeni bir ittifakın oluşmasıdır. Bu yeni ittifak üçüncü bir ittifak olabileceği gibi yeni bir iki ittifak sistemi anlamına da gelebilecektir. Örneğin İyi Parti liderliğinde Saadet Partisi, Gelecek Partisi ve Demokrasi ve Atılım (DEVA) Partisi ittifakı, Millet ittifakına alternatif olurken aynı zamanda ortadan kalkmasına da neden olabilecektir. Böyle bir durumda Cumhur ittifakı karşısında yine tek bir muhalefet ittifakı kalmış olacaktır.

Bütün bu senaryolar ülkenin içinde bulunduğu siyasal konjonktür ve seçim sistemleri gibi çeşitli etmenler aracılığıyla ancak anlaşılır olacaktır. Bu nedenle parti ittifaklarının anlık değişimlere sahne olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesinden sonra Türkiye'de siyasal tartışmaların odağına yerleşen parti ittifakları, esasında Türk siyasetinin yabancı olduğu bir nitelik arz etmemektedir. Çok partili yaşamın henüz ilk yıllarında dahi karşılaşılan bir olgu olmakla birlikte ittifakların bu denli gündeme gelmesi, ittifakların yeni mahiyeti ile doğrudan ilintili bir konudur. Zira geçmiş dönemde seçim sonrası gündeme gelen parlamento ittifakları ya da koalisyonlar, yeni düzenleme nedeniyle partiler arasında seçim öncesi konu edilmektedir. Bu durum parti ittifaklarının görece kalıcı hale gelmesine neden olması bakımından önemlidir. Zira seçim öncesi kurulması başarılı bir ittifak seçim sonrasında birlikte yönetmeye talip olma anlamı taşımaktadır. Bu nedenle geçmiş örneklerde görülen seçim sonrası ittifakın kısa sürede dağılması durumu, yeni ittifak tecrübesinde görece daha uzun vadeye yayılmaktadır.

Türkiye'de Cumhur ve Millet ittifakı şeklinde oluşan ve 2018 yılından beri devam eden ikili ittifak sisteminin niteliğinin Maurice Duverger'in ittifak teorilerinden yola çıkılarak ele alındığı bu çalışmada, partilerin niçin ve nasıl ittifak yaptığı hususu nitel araştırma yöntemiyle ele alınmıştır. Bu kapsamda Türkiye'de partilerin sayısı, ulusal gelenek ve tarihsel koşullar ile seçim sisteminin ittifakların kurulmasına imkan tanıdığı, özellikle seçim sisteminin parti ittifaklarını bir zorunluluk haline getirdiği ve ittifakların kurulma sürecinde kullanılan yöntemlerin yatay ittifak niteliği taşıdığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu kapsamda Duverger'in dile getirdiği açık ya da gizli ittifaklar, aşırı

uçların birleşmesi, en kötüyü destekleme taktiği ve Ulusal Birlik maskesi kullanımının çeşitli partilerce kendi parti politikaları kapsamında bir kısmını ya da hepsini içerecek şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Türkiye'de parti ittifaklarının geleceğine yönelik senaryolara da yer verilen çalışmada, siyasi konjonktür çerçevesinde ittifakların yön değiştirmesinin ve üçüncü ya da yeni iki ittifak sisteminin oluşmasının mümkün olabileceği de vurgulanmıştır. Mevcut seçim sistemi ve siyasi parti düzenlemeleri ile devam edildiği müddetçe Türk siyasetinin temel tartışma konusu olmasına kesin gözüyle bakılan parti ittifaklarına ilişkin literatürde benzeri çalışmaların devam ettirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ağırdır, B. (2020). "KONDA Genel Müdürü Ağırdır: Muhafazakârlar AK Parti'den Kitlesel Kopuş Yaşıyor", <https://www.indyturk.com/node/131661/haber>, (Erişim Tarihi: 05.05.2020).
- Allern, H. E. ve Aylott, N. (2009). "Overcoming the Fear of Commitment: Pre-Electoral Coalitions in Norway and Sweden", *Palgrave Macmillan Acta Politica*, 44(3), s.259–285.
- Bahçeli, D. (2018). TBMM Parti Grup Toplantısı Konuşması, 27 Şubat 2018. <https://mhp.org.tr>. (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Blais, A.; I. Indridason (2007). "Making Candidates Count: The Logic of Electoral Alliances in Two Round Legislative Elections", *The Journal of Politics*, Cilt: 69, Sayı: 1.
- Çam, E. (2011). Parti Sistemleri ve Seçim Tekniği, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, (ilk yayım tarihi: 1968) 27 (3-4), 209-224. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifm/issue/821/8959> (Erişim Tarihi: 10.01.2021).
- Çakır, R. (1994). *Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisi'ni Anlamak*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çolak, Ç. (2020). "Seçim İttifakı Sisteminin 2018 Milletvekili Genel Seçimine Etkileri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 15, S. 2, 719 – 742.
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler*, 2.Baskı, (Çev: E. Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Duverger, M, Ö. E . (1962). "Partiler ve Siyasi Rejimler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (1) , 0-0 . DOI: 10.1501/Hukfak_0000001440.
- Güngör, S. (2014). "Seçim Kanunlarında Demokrat Parti'nin Yaptığı Değişiklikler ve Siyasal Anlamı", *Mülkiye Dergisi*, 29 (247), 99-108. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/247/1001>.
- Kalyoncu, H. (1992). *İttifak'ın Perde Arkası*. Burak Yayınevi. İstanbul.
- Karasu, H. (2013). *Türkiye'de Hükümetlerin Ekonomi Üzerine Etkisi: 1990-2012*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şeyh Edebalı Üniversitesi SBE, Bilecik.
- Miş, N, (2018). "Yeni Siyasal Sistemin İlk Seçimleri ve Sonuçlarının Karşılaştırmalı Analizi", *Muhafazakâr Düşünce*, 15(54), 232-355.
- Oğuz, M.C. (2020). "Melez Rejimlerden Çıkışta Seçim İttifakları: 2019 Macaristan Yerel Seçimi Üzerine Bir İnceleme". *Fiscaoeconomia*, Vol.4(1) ss.26-50.
- Özbudun, E. (1964). "M. Duverger'in "Siyasal Partiler"i ve Siyasal Partilerin İncelenmesinde Bazı Metodolojik Problemler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.21/1-4, 23-51.
- Özbudun, E. (1995). "Seçim Sistemleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.44/1-4, 521-539.
- Perinçek, D. (2020), "Doğu Perinçek, "Cumhur İttifakı içerisinde yer alma ihtimaliniz var mı?" sorusunu yanıtladı". Orhan Sarıkaya ile Siyasetin Arka Kapısı Programı. 14 Temmuz 2020 Salı. Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=jdntW7kDvC8>. Erişim Tarihi: 17.01.2020.

- Savut, E. (2020). "Geçmişten Bugüne Türkiye Siyasetinde Seçim İttifakları: Tercih Mi? Zorunluluk Mu?", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Denizli, s. 33-48.
- Tuncel, G. (2013). "Siyasi Partilerin Örgütsel Yapısındaki Değişim", *Küreselleşme Uluslararası Sistem ve Siyasi Partiler* (ed. Gökhan Tuncel). Bilsam Yayınları: Malatya.
- Ustabulut, B. (2018), "Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye'de Ülke Seçim Barajı Uygulaması", *İnsan&İnsan*, Yıl/Year 5, Sayı/Issue 18, Güz/Fall, 341-358 DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.424338>.
- Uzun, M.S (2018), *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye'de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Westwood, Sean J. (2017), "The Partisanship of Bipartisanship: How Representatives Use Bipartisan Assertions to Cultivate Support", Erişim Adresi: <http://www.dartmouth.edu/~seanjwestwood/papers/bipartisan.pdf>, Erişim Tarihi: 09.06.2020.